

Fragmenty jazykového obrazu našej doby v aforizmoch

Jozef Sipko, Filozofická fakulta PU, sipkojoz@unipo.sk

Kľúčové slová: aforizmus, politika, korupcia, škandály, jazyk, obraz.

Ключевые слова: афоризм, политика, коррупция, скандалы, язык, картина.

1. Úvod

Keď hovoríme o **jazykovom obraze doby**, tak máme na mysli v prvom rade tie jazykové jednotky, podľa Vorobjova (1997) **lingvokulturémy**, ktoré obsahujú výrazný asociačný potenciál v konkrétnom sociálno-komunikačnom priestore. Jedným z typických fenoménov našej súčasnosti je výrazná prevaha **negatívnych** hodnotení sveta, v ktorom žijeme. Veľký podiel na vytváraní spomínaného hodnotenie sveta majú médiá. Nie náhodou sa mnohí ľudia zapájajú do rôznych aj podpisových akcií na obmedzenie násilia a negatívneho spravodajstva najmä v TV. Dôsledkom veľkej prevahy negativizmu v médiách a zvlášť v TV je istý návyk značnej časti verejnosti na prijímanie negativizmu ako normy (Blaho, 2008). Uvedenú tendenciu budeme ilustrovať prostredníctvom rôznorodých reakcií práve v médiách, ktoré v kritickej, satirickej a v podstate odmietavej podobe prijímajú spomínané jednoznačne nezdravé tendencie v spoločnosti a masovokomunikačnej sfére. Vychádzam aj z poznania, že **slovo** je čin, je energiou, ktorá sa presadzuje v tých formách, v akých ju vysiela človek. Z histórie poznáme, že mnohé veľké udalosti sa začínali slovom. Slovo predchádzalo osudovým rozhodnutiam človeka a vlastne sú to tie isté **sociálno-komunikačné modely**, ktoré sa neustále opakujú, zreálnujú sa v udalostiach s rovnakým obsahom i priebehom po celé ľudské dejiny.

Zákonite v histórii evidujeme **univerzálne reálie**, ktoré vyvolávajú značnú skepsu vo verejnosti a takisto isté etnokultúrne **problémové dominanty**, podnecujúce k pesimizmu. Dôležitým faktorom obrany proti negativizmu je **jazyk humoru a satíry** v rôznych žánroch. Tematické, hierarchické, etnokultúrne a žánrové pohľady na fragmenty jazykového obrazu doby sú svojim spôsobom **jazykovým archívom doby**.

Fragmenty sledovaného jazykového obrazu našej doby sú hádam najvýstižnejšie vyjadrené prostredníctvom krátkych útvarov akými sú **aforizmy**. V nich sa známe skutočnosti zobrazujú výstižným postrehom a ich obraznosť a komunikačná **efektnosť** sa zvyšujú parafrázovaním známych ustálených jazykových spojení, klišé, prísloví a porekadiel a frazeologizmov, kde dôležitú obrazno-komunikačnú úlohu zohráva aj zvuková podobnosť, dodržaná a vytvorená pravidelná rytmika a iné autorské postupy, ktoré spoluvytvárajú jazykovú **kalamburnú hru**. Uvedené krátke jazykové útvary môžeme v istom zmysle považovať za **kompresované texty**, v rámci ktorých sa predpokladá bohatá jazykovo-kulturologická a v konečnom dôsledku kognitívna kompetencia prijímateľa. Je zrejmé, že analyzované aforizmy z Literárneho týždenníka z prvých mesiacov r. 2012 sú asociačne a lingvokultúrne prepojené so slovenskou skutočnosťou našej doby a preto ich možná interpretácia a preklad do iných jazykov je značne náročná.

2. Ekonomika

Po r. 1989 hádam najčastejšou témou bola ekonomika a s ňou spojené otázky finančníctva, bánk, podnikania, investícií, čím sa vytvárala predstava o samospasiteľnej funkcii konzumnej a hmotnej stránky nášho bytia. Po období veľkého deficitu hmotných statkov každodennej potreby v predchádzajúcom režime to bolo pochopiteľné. Postupne si čoraz viac

uvedomujeme jednostrannosť spoločenskej orientácie na ekonomiku, spotrebu a konzum, hoci v našom reálnom živote evidujeme tézu:

Peniaze sú až na prvom mieste.

Všetky ponovembrové vlády prichádzali s plánmi ekonomických reforiem, ktoré mali priniesť jednoznačné zvýšenie našej životnej úrovne. Uvedené proklamácie politikov zostali zakódované vo výraze *balíček ekonomických opatrení*, na začiatku ktorého sa pravidelné hovorilo o potrebe *uťahovania opaskov*. Tieto politické kliše vyvolávajú nedôveru a dokonca značný odpor verejnosti, ako to ukazujú analogické opatrenia najmä v súčasnom Grécku:

Je to ešte stále uťahovanie opaskov, či už uťahovanie si z človeka? (LT.23.5.2012).

Skúsenosti radového občana s plnením politických programov a sľubov sú veľmi negatívne. A práve nedôvera verejnosti voči rôznym vládnym opatreniam, škrtom, sľubom a reformám v súčasnosti má výrazné ukazovatele, občania sú neraz frustrovaní, oklamaní a bezradní, lebo majú pocit, že mocní tohoto sveta o nich nestoja:

Ústredné heslo nášho trhového hospodárstva: Občania, trhnite si nohou (LT.23.5.2012).

Analogické pocity sú rozšírené takisto vo vzťahu k podnikateľskej sfére. Verejnosť sa pravidelne dozvedá o rôznych podvodoch v obchode a v podnikateľskej sfére, na čo v konečnom dôsledku dopláca radový občan:

Naši podnikatelia sa tvária, že chcú dobehnúť Európu, no v skutočnosti chcú dobehnúť klientov (LT.23.5.2012).

Vo verejnosti a v médiách sa vytvoril obraz úspešnej spoločnosti najmä podľa ukazovateľov ekonomických a finančných. Aj to psychologický vytvorilo pôdu pre rozsiahlu kriminálnu činnosť v duchu slovného spojenia:

Prerastanie zločinu do politiky.

Napriek tomu celková atmosféra po r. 1989 výrazne posunula na úroveň absolútnej ľudskej priority ono biblické *zlaté teľa* – peniaze, ktoré sa človek snaží získať bez akýchkoľvek zábran a napriek mnohým známym poučeniam o skazonosnom vplyve uvedených snáh, človek v honbe za *miliónmi* je stále veľmi aktívny:

Nie je pravda, že všetci našinci by chceli byť milionári. Všetci by chceli byť miliardári (LT.23.5.2012).

Byť boháčom je zrejme najrozšírenejší sen aj súčasného človeka. Pravidelne sú uverejňované rebríčky najbohatších ľudí, médiá uverejňujú podrobnosti z ich života a vytvára sa istý **kult boháča** s neobmedzenými možnosťami, ako keby jeho milióny boli tou najväčšou životnou poistkou:

Kto sa topí v peniazoch, nevolá o pomoc (LT.23.5.2012).

Hoci bežný ľudia túžia tiež po bohatstve, predsa je všeobecne rozšírená asociácia, že dnešní milionári neprišli k svojmu bohatstvu poctivou cestou. No zatiaľ po r. 1989 nie je známy prípad, aby bol niekto z nich právoplatne odsúdený (viď prípad D. Rath v Čechách):

Skúsený finančný špekulant je ako dovolenkový kufor: Nedá sa zatvoriť (LT.23.5.2012).

Peňažná mánia a túžba po bohatstve istým spôsobom dominujú nad všetkými hodnotami, dokonca aj nad láskou. Obraz námorníka, ktorý má milenku v každom prístave je prekrytý inou hodnotou:

Mladý námorník chce mať v každom prístave milenku, zrelý námorník – bankové konto (LT.23.5.2012).

Ľudí opantala predstava, že na všetko sú potrebné tri najdôležitejšie veci:

Many, many, many., love, love, love., peniaze, peniaze a zase len peniaze.

V tomto duchu ako keby každá činnosť bola motivovaná výškou bankového konta:

Majiteľovi hotela na morskej pláži šum mora splýva so šumom bankoviek (LT.23.5.2012).

Za ziskom bohatstva sú často mnohé neobyčajné aktivity, neraz na hranici alebo za hranicou zákona. Horlivci a *angažovaní* ľudia v tomto zmysle dokážu zázraky. Na tomto mieste sa žiada uviesť literárnych hrdinov, ktorí vytvorili priam modelové spôsoby, ako prísť

k peniazom – *Chlestakov* z komédie Gogoľa *Revízor*, jeho „kolega“ *Čičikov* z románu *Mŕtve duše* a *Ostap Bender* z románu *Zlaté teľa* Il'fa – Petrova. Ich dnešní nasledovníci používajú tie isté spôsoby svojej *angažovanosti*:

Angažovaných spoznáte vždy podľa *gáže* (LT.23.5.2012).

3. Mená

Do najnovších dejín Čechov a Slovákov sa výrazne zapísal bývalý disident *Václav Havel*, neskôr posledný prezident spoločného štátu a po rozdelení Československa prezident Českej republiky. Jeho meno sa trvalo stalo **semiotickým fenoménom** nielen našich národov, ale sa zapísalo aj do povedomia svetovej verejnosti a to bez ohľadu na vzťah k nemu zo strany ľudí u nás aj v zahraničí. Ukázalo sa to po jeho smrti a následných obradoch a podujatiach, súvisiacich so spomienkami na jeho osobnosť. V každom prípade podľa ankety uverejnenej v ČT1 asi 50% obyvateľov Čiech hodnotí *Havla* veľmi vysoko. Zodpovedal tomu aj manifestačný pohreb, ktorý pripomínal rozlúčku s prezidentom *Masarikom*. Nie všetci sa s touto monumentálnosťou stotožnili. Niektorým pohreb *Havla* pripomínal november 1982, keď pochovali *L.I Brežneva*, sovietskeho vodcu r. 1964-1982. Mnohé epiteta vyslovené na jeho adresu, ako *verný leninovec*, *pokračovateľ v diele Lenina* sa za *Gorbačovovej perestrojky* jednoznačne vyvrátili a poukazovalo sa na *stagnáciu* (*zastoj*), ktorá spôsobila veľkú celospoločenskú krízu a nakoniec i rozpad ZSSR. Čaká podobné prehodnocovanie aj *Václava Havla*? Na Slovensku isté tendencie k tomu sú:

Ukrivdený národ

S tebou sa nehnevá,

Taký pohreb nebol

Od smrti Brežneva (LT.11.4.2012).

Vlastné mená sú neustálym zdrojom axiologických hľadání, vytvárajú asociačný základ pre modelové správanie sa významných osobností aj radového občana. Spravidla v pozadí uvedených **antroponymických modelov** sú známe historické osobnosti, postavy z mytológie, literárnych diel a zo súčasnosti, ktoré sa neustále rozširujú. K takým patrí jeden z hrdinov gréckych báji *Syzifos*, ktorý sa večne trápi s balvanom, no predsa jeho osud je trvalým dejinným poučením aj pre dnešného človeka:

Isteže je rozdiel medzi Syzifom a hovňivalom (LT.11.4.2012).

Zrejme všeobecne sa dnešný svet považuje za veľmi zložitý a komplikovaný. S enormným rozšírením vplyvu médií evidujeme nekonečné úvahy, diskusie, prognózy, zaručené návrhy a riešenia, ako zlepšiť stav súčasného sveta. Súčasne dnešný človek cíti akúsi bezmocnosť pred samým sebou a je zrejme, že mnohé z uvedených nekonečných úvah k ničomu nevedú. Možnože nevedel by nám poradiť ani veľký staroveký mudrc *Sokrates*, známy ako vášnivý diskutér:

O súčasnom svete

Hrboľatom, kostrbatom,

Môžeš diskutovať,

V nebi so Sokratom (LT.11.4.2012).

Precedentné mená sa vytvárajú aj na základe **pomenovaní známych reálií**. 14. apríla r. 2012 si celý svet pripomínal 100-ročnicu od potopenia najväčšej zaoceánskej lode vtedajších čias *Titanicu*. Tento názov sa stal za posledných 100 rokov symbolom viacerých modelových javov v ľudskom správaní sa. Dominujú lingvokulturémy, ktoré obsahujú v prvom rade rôzne formy ľudského zlyhania, pýchy, nedokonalosti a z toho vyplývajúcej zákonitej tragédie. Potopenie sa *Titanicu* v predvečer prvej svetovej vojny dnes po poznaní tragédií XX. storočia evokuje asociácie a nálady pre skeptické hodnotenie ľudského spoločenstva aj dnešných čias. Neraz v súvislosti s celým radom tragédií prichádzame k poznaniu, že:

Sme generácia Titanicu, lebo sa potápame, a orchester hrá ďalej.

Cestujúci na *Titanicu*, v širšom zmysle pozemšťania posledného storočia, potrebujú veľmi jednoduché životné istoty a nie rozkošné kajuty. Ako vieme, mnoho obetí na *Titanicu* bolo spôsobené nedostatkom záchranných člnov a plávacích viest:

Na Titanicoch nepriestrelná vesta nenahradí plávaciú (LT.15.2.2012).

4. Morálka

O spoločenskej morálke na pozadí politického diania sa vyjadrovali a vyjadrujú mnohé významné osobnosti. Veľkú autoritu si v tomto kontexte získal anglický spisovateľ G. Orwell románom *1984*. Jeho jednotlivé repliky a slovné obrazy sú stále aktuálne, veľmi trefné a určite sa hodia do každej doby. Keď Orwell vytvoril pojem *newspeak*, tak asi nepredpokladal, že sa stane symbolom výrazu *jazyka lži*, dominujúceho v politickom diskurze (Čudinov, 2010) každej doby, nielen v totalitných režimoch:

V časoch všeobecnej lži je hovorenie pravdy revolučným činom (LT.18.1.2012).

Keď hovoríme o fragmentoch jazykového obrazu našej doby, tak máme na mysli v prvom rade obdobie po r. 1989. V oných *nežných časoch* sme boli naplnení značným optimizmom, ktorý sa často kódoval v hlboko humánnom *havlovskom* výraze:

Láska zvíťazí nad lžou a nenávisťou.

No ako sa ukázalo, ideály Novembra 1989, ako napokon ideály každej revolúcie sa príliš rýchlo spragmatizujú a menia sa na prízemný zápas o moc, ktorý končí odstránením väčšiny protagonistov revolúcie od ďalšieho vplyvu, to v lepšom prípade:

Revolúcie vraj požierajú svoje deti. Ale najprv ich dobre vykrmia (LT.11.4.2012).

Zvyčajne hneď po každej revolúcii sa začínajú spory, navonok ideové, v skutočnosti ich pozadie tvoria mocenské ambície nových pri moci stojacích ľudí. Aj to je dávno osvedčený sociálno-komunikačný model správania sa každej nastupujúcej moci vyjadrený kombináciou troch lingvokultúr – z Homéra, biblie a ľudovej frazeológie:

Jablko sváru nepadá ďaleko od stromu poznania (LT.9.5.12).

No s odstupom času nastúpilo skeptické prijatie ponovembrovej doby, ktoré sa priamo odzrkadľuje v reflexii jej morálky. Je zrejme, že sa zvýšil individualizmus, je menej družnosti a ľudskej súdržnosti, mnohí takmer nemajú možnosť pociťovať ľudskú spolupatričnosť a narastá miera nepriazne medzi ľuďmi, podmienená našim ľudským egoizmom v rozmanitých podobách::

Závislosť od závesti (LT.1.2.2012).

Najrozsiahlejšie narušenie morálky v spoločnosti evidujeme **pred voľbami**. Pred r. 1989 sme ich považovali za formálne, zosmiešňujúce samotnú podstatu proklamovaného podielu pracujúcich na moci. V súčasnosti takmer s pravidelnou istotou možno očakávať, že v istom kulminujúcom predvolebnom čase bude zverejnený kompromitujúci materiál, tak ako to bol pred parlamentnými voľbami r. 2010 a r. 2012, keď útok bol vedený najmä proti predsedovi SDKÚ-DS M. Dzurindovi, čo v reálnej politickej situácii prinieslo jeho protivníkom výrazný efekt. No pre väčšinu ľudí sú také formy politického súperenia neprijateľné, neraz to pripomína porušenie pravidiel *cestnej premávky* so všetkými aj tragickými dôsledkami:

Voliči strán by mali dodržiavať pravidlá čestnej premávky (LT.15.2.2012).

V ponovembrovom období sa objavila vrstva zbohatlíkov – *veľkopodnikateľov*, *magnátov*, *oligarchov*, – o získaní bohatstva ktorých sú vo verejnosti veľké pochybnosti. Sú často v centre pozornosti médií, ktoré rozoberajú ich osobný a intímny život, počet milieniek pre niektorých je akoby istým ukazovateľom ich celkovej hodnoty:

Okrem nemanželských sa dnes taja aj majetkové pomery (LT.15.2.2012).

Práve *majetkové pomery*, či pochybne nadobudnuté bohatstvo, je jedným z najvýraznejších ukazovateľov úpadku ponovembrovej morálky. Príznačné je aj vzájomné obviňovanie sa politikov z *rozkrádania*. Jeden z predvolebných billboardov strany Smer-SD v r. 2006 obsahoval nápis, v ktorom sa tvrdilo:

Ako sa kradlo za Mečiara, tak sa kradne za Dzurindu.

(Pripomenieme si, že vláda Mečiara skončila v r. 1998 a nasledovali dve vlády M. Dzurindu, ktoré skončili vo volebnom roku 2006). Strana Smer-SD v r. 2006 napokon zostavila vládu – spolu s Mečiarom! Dzurinda vyššie uvedený plagát Smeru-SD komentoval logickým pokračovaním:

A tak sa bude kradnúť aj za Fica...

Čo sa napokon potvrdilo kauzami Vyšný Slavkov, nástenkový tender, garážová firma a pod. V r. 2010-2012 (obdobie vlády Ivety Radičovej) okolo slovenských ciest sme evidovali bilbordy s vyobrazením R. Fica ako Jánošíka, ktorý s úsmevom oznamuje obyvateľom Slovenska:

Štyri roky sme kradli, a vy to zaplatíte.

Išlo o zrejmu asociáciu s vyhlásením R. Fica v pozícii premiéra v r. 2006:

Veľkým vzorom mojej vlády je Juraj Jánošík!

Z proklamovaného jánošíkovského rozkrádanie sa nevyšetrilo praktický nič. Už len vzájomné obviňovanie sa politikov z majetkových trestných činov a ich ignorovanie zo strany orgánov činných v trestnom konaní je mnohohravné. Pritom všetky vlády začínajú svoju činnosť sľubmi reforiem:

Balíky ekonomických opatrení sa netýkajú tých, čo sa už *nabalili* (LT.15.2.2012).

Je zrejmé, že *nabalit'* sa môžu iba ľudia bez akýchkoľvek morálnych zábran. Musia sa však vedieť orientovať v mocenských hrách, pre ktoré je typické podplácanie vplyvných ľudí:

*Ak úplatok nebude dosť **mastný**, podrazia ťa napokon aj **vlastní*** (LT.28.3.2012).

Príznačným v tomto kontexte bol prípad zo susedného Česka, kde v máji 2012 zatkli významného predstaviteľa ČSDS Dávida Ratha, hejtmana Stredočeského kraja. Pôvodne u neho našli krabicu od vína so 7 miliónmi českých korún. V tlačovom vyhlásení obvinený tvrdil, že život je bizarný a tak aj v tomto prípade ide o bizarnú kompromitáciu jeho osoby, keď mu niekto spomínaný balík so 7 miliónmi nechal v jeho dome s cieľom kompromitácie. Hneď a pohotovo nato reagovali v ČT1:

*Aký je rozdiel medzi Ježišom Kristom a Dávidom Rathom? Ježiš Kristus v Kane Galilejskej premenil **vodu na víno**. Dávid Rath vo svojom dome premenil **víno na peniaze**.*

Na túto korupčnú aféru bolo nasadených okolo 100 policajtov, ktorí v jeho dome pod podlahou našli ďalších 30 miliónov korún. Samozrejme, že ani o tých D. Rath „nevedel“. V súvislosti s jeho praktikami ešte z čias, keď bol ministrom zdravotníctva, sa začalo hovoriť: **České zdravotníctvo potrebuje *derathizáciu*!**

Okazionalizmus *derathizácia* je naozajstným príkladom kompresovaného textu s bohatým obsahovým kontextom a s rozsiahlymi asociáciami, presahujúcimi do diania v politike, ekonomike, zdravotníctve, školstve a pod. Naliehavosť *derathizácie* je vyvolaná expresívnymi konotáciami s pôvodným významom tohto slova.

Istou analógiou so spomínanou českou aférou je prípad z nedávnej minulosti zo Slovenska. Podľa zverejnených informácií istý dôchodca mal dať niekoľko miliónov korún pre HZDS, ktoré vraj priniesol do jeho centrály v *igelitke*. Nikto to „nevedel“ presvedčivo vysvetliť a slovo *igelitka* sa stalo ďalším jazykovým kódom mravného úpadku v politike:

***Ilegalitka* – *igelitka* na financovanie politických strán** (LT.14.3.2012).

Už v minulosti sa bezmocnosť radového občana pred porušovaním morálky a najmä pred rozkrádaním spoločného majetku vyjadrovala známym socialistickým aforizmom:

Kto nekradne, tak okráda vlastnú rodinu.

Jeho aktualizovaná podoba po *nežnej revolúcii* môže mať synonymickú formu:

*Kto sa v trhovom hospodárstve správa **nežne**, ten **nežne*** (LT.14.3.2012).

Aj tu nachádzame anekdotické súvislosti medzi bývalým a súčasným režimom. Svojho času ešte pred r. 1989 sa tiež vo verejnosti mnoho hovorilo o:

Rozkrádanie majetku v socialistickom vlastníctve.

Dokonca do boja proti narušovaniu *socialistickej morálky* sa zapojili *najvyššie štátne a stranícke orgány* a Predsedníctvo ÚV KSČ napísalo v tomto zmysle list adresovaný všetkým straníkom. Tento fakt bol komentovaný slovami:

Velkí zloději píšu malým zlodějům.

Na jednom folklórnom festivale ľudový rozprávač *Mišo* sa odvážil z javiska porozprávať svoj „osobný príbeh“:

Bol som strážnikom na JRD (Jednotné roľnícke družstvo). V nedeľu na družstve nikoho nebolo, tak som si zašiel do krčmy na pivo. Tam sedel náš predseda so svojim predstavenstvom a pustil sa do mňa:

- *Mišu, ako si sa opovážil ísť do krčmy? Čo, keď nás niekto vykradne?!*
- *Ta kto nás vykradne, súdruh predseda, keď ste všetci tu?*

Aj tento „príbeh“ potvrdzuje, že *derathizovať* treba každú spoločnosť.

Ďalšou oblasťou, ktorá veľmi utrpela a trpí v dôsledku straty morálnych ľudských hodnôt je **príroda**. Médiá prinášajú protikladné stanoviská ohľadne rôznych ochranných opatrení, no príroda Slovenska je čoraz v zanedbanejšom stave. Osobitne mnoho bolo diskusií o ochrane našich lesov pred lykožrútom, no nič sa v podstate nezmenilo. Akurát, že isté záujmové skupiny z lesov vyťažili viac ziskov:

Pre stromy nevidel les, nuž rúbanisko je tam dnes (LT.28.3.2012).

5. Národnostné vzťahy

Na Slovensku sú dlhodobo hierarchizované na slovensko-maďarské vzťahy, ktoré sa značne skomplikovali po r. 1989. Istú prioritu tu zohrali spory okolo výstavby vodného diela *Gabčíkovo-Nagymaros* medzi Československom a Maďarskom, ktoré zdedilo samostatné Slovensko a ktoré boli riešené na medzinárodnom súde v Haagu (Sipko, 2008). Dvadsať rokov po uvedených udalostiach sa slovensko-maďarské napätie rozšírilo o nové problémy, najmä po prijatí *zákona o dvojitom občianstve* v Maďarsku a po celom rade radikálnych a nevyberavých útokov jednotlivých politikov z jednej aj druhej strany. Na Slovensku sa vytvára dojem, že náš južný sused má záujem na vytvorení *autonómie* na juhu Slovenska, že chce revidovať štátne hranice, vytvorené po prvej svetovej vojne, čoho symbolom je najmä lingvokultúre *Trianon*. Vo vedomí značnej časti slovenskej verejnosti sa udomácnujú predstavy o prehnanych požiadavkách zo strany maďarskej politiky vo vzťahu k Slovensku, čo je zvýraznené v pohotovej jazykovej hre: *Menšina väčšinou chce sa stať väčšinou* (LT.1.2.2012).

6. Politika

Tá je najčastejšie objektom kritiky v rôznych žánrových a tematických podobách. Za posledných dvadsať rokov pravidelne evidujeme značné **sklamanie** z *ponovembrového vývoja*. Istým jazykovým kódom tohto postoja je aforizmus, ktorý sa rozšíril po r. 1989:

Kedy bude lepšie? Lepšie už bolo.

Tento pesimistický pocit prevažuje u mnohých ľudí. Veď státisíce stratili zamestnanie, ich materiálne istoty sa premenili na zúfale hľadanie istej ľudskej stability aj hľadaním nevýhodnej práce v cudzine:

V totalite sme mohli otvárať peňaženku, v pluralite môžeme otvárať zobáky (LT.18.1.2012).

Reálna situácia v mnohých a najmä východných regiónoch Slovenska je neraz výbušná, relatívny spoločenský pokoj pred r. 1989 je pre mnohých iba snom. Aj preto najmä starší ľudia spomínajú na prednovembrové obdobie s nostalgiou:

S minulosťou nás viaže pupočná šnúra, s prítomnosťou zápalná (LT.18.1.2012).

Jedno z prvých sklamaní, ktoré široká verejnosť zaevidovala, vyvolalo pravidelné zvyšovanie **cien**, ktoré je svojim spôsobom permanentné a pre ktoré jeho iniciátori stále nachádzajú „objektívne“ zdôvodnenie, no malo kedy je presvedčivé. Ľuďom bola sľubovaná sloboda,

prosperita, spravodlivosť, demokracia, občianske práva, teda naozajstné hodnoty, no v mnohých prípadoch prišlo niečo celkom iné:

*Čakali sme **hodnoty**. Prišli **cen**y* (LT.1.2.2012).

Nesplnené očakávania pôsobia vo verejnosti takmer depresívne, najmä keď sa pravidelne zverejňujú **korupčné** prípady. Vytvoril sa istý **sociálno-komunikačný model**, obsahujúci priame asociácie medzi politikou a ostatnými negatívnymi javmi so zjavnou prevahou korupčného správania sa na najvyššej politickej úrovni. Dominuje presvedčenie o tom, že politické pozície slúžia v prvom rade na osobné obohacovanie sa. Vystihuje to parafrázovanie známeho príslovia *Komu sa nelení, tomu sa zelení* aj v takej podobe:

*Komu sa **nezelení**, ten nie je vo **vedení*** (LT.1.2.2012).

Po novembri r. 1989 sa vytvorili predpoklady pre istú mieru politickej demokracie. Jej najviditeľnejším výrazom sa stali desiatky politických strán, ktoré sa prezentujú ako *ľavicové, pravicové, stredné, naľavo od stredu, napravo od stredu*, pričom bežný občan vôbec nevníma zásadné rozdiely medzi nimi. V podstate do politických a vplyvných pozícií sa dostávajú ľudia, ktorí majú najbližšie k svojim vodcom a v praxi voliči to málo ovplyvňujú. Aj preto radoví občania sa orientujú nie na stranické programy, ale na osobnosti:

*Ak chceš obstať ako **ľavičiar**, musíš byť **pravý chlap*** (LT.18.1.2012).

Politické súperenie nadobudlo po Novembri 1989 formy, ktoré v značnej miere ignorujú korektné postoje. Po voľbách sa zvyčajne na ministerstvách a v orgánoch štátnej správy robia **čistky**, v rámci ktorých sa na jednotlivé pozície dosadzujú ľudia bez ohľadu na ich reálne schopnosti a tí predchádzajúcu dostávajú vysoké sumy v podobe *zlatých padákov*:

*Najväčšie **špinavosti** sa robia v **čistkách*** (LT.15.2.2012).

Po voľbách má vláda 100 dní na to, aby sa pripravila na realizovanie svojich zámerov, tradične sa tvrdí, že by ju jej oponenti a médiá mali nechať na pokoji. Pravda aj zo strany novej vlády sa reálna či zdanlivá tolerancia môže interpretovať rôzne, najmä keď nastupujúca vládna garnitúra zverejňuje naozajstné či domnelé chyby tej predchádzajúcej:

*Vláda má 100 dní, aby dokázala, že začnú **huby rásť*** (LT.11.4.2012).

7. Show

Do nášho ponovembrového života výrazne zasiahli rozmanité najmä televízne **schovprogramy**, ktorých naozajstná duchovná hodnota je takmer nulová. Na TV sa objavujú ľudia bez zjavných duchovných a osobnostných kvalít s cieľom vyvolať záujem verejnosti a zvýšiť sledovanosť často rôznymi formami anomálií. Takými boli programy *Vyvolení, Farma* a pod., s dominujúcim nevкусom a vulgarizmami. To isté platí o rôznych „súťažiach“ *miss, udeľovanie cien* a pod.. V odborných kruhoch sa spochybňuje ozajstná kvalita činnosti a zásluh niektorých laureátov:

*Krdeľ **krištáľových krídel**., Pravidelný prídeľ **krištáľových krídel*** (LT.18.1.2012).

Neraz až zarážajúca primitívnosť súčasných médií vyvoláva rozhorčenie, ale aj bezmocnosť radových občanov. Ľudia, ktorí dávajú prednosť naozajstnej kvalite a hodnotám majú reálne malý výber, o tom sa hovorí často, no na obrazovkách TV prevládajú stále tie isté antihodnoty:

*Mediálne **pasce** a **prasce*** (LT.29.2.2012)

8. Tajné služby

Hoci sa neraz ich predstavitelia heroizovali, realita vo väčšine prípadov býva veľmi prízemná. Traumatizujúcim zostal *únos Kováča mladšieho* v r. 1995, na ktorom sa evidentne podieľala *Slovenská informačná služba (SIS)* s krytím z najvyšších politických miest. Na pozadí uvedeného zločinu sa do jazykového archívu ponovembrovej doby dostali také výrazy ako *samoúnos, sisli, Lexia od Lexu* (podrobnejšie: Sipko, 2008). No ani v nasledujúcich rokoch sa jazykový obraz našej doby (a nielen našej) zásadne nezmenil. Jej negativizácia sa

potvrdila a prehĺbila v r. 2012 vo veľkej kauze *Gorila*. Tento odmietavý a záporný obraz sa dosahuje jazykovou hrou so skratkami (Chovanec, 2011):

Systém SIS – SIStematické intrigy (LD.1.2.12).

Vo verejnosti sa prehĺbilo presvedčenie o nepoctivosti v činnosti tajnej služby, ktorá slúži nie záujmom krajiny, ale rôznym politických hrám a za týmto účelom sa organizujú zákulisné kroky v skupinovom, ale nie v celospoločenskom záujme:

Tajné služby – formácie pre dezinformácie (LT.1.2.2012).

9. Záver

Ilustrovaný spôsob lingvokultúrneho rozboru vybraných lingvokultúrém umožňuje vytvárať primeraný jazykový obraz konkrétneho obdobia. V našom prípade sa to vzťahuje k politicko-spoločenským reáliám posledného obdobia na Slovensku, ktoré zasahujú do každej oblasti nášho života. V našich ilustráciách sme nezaevidovali ani jeden aforizmus s pozitívnym obsahom, čo je tiež výrazným ukazovateľom axiologických ukazovateľov a napokon aj hodnotových priorít človeka našej doby.

Literatúra

BLAHO, M. Narušenie noriem v sociálno-politickej oblasti a ich reflexia v jazykových konštrukciách (rusko-slovenské porovnávanie). Dizertačná práca, Prešov, FF PU, 2008.

ČUDINOV, A.P. Политическая лингвистика. Москва, Флинта-Наука 2007.

CHOVANEC, M. Skratky ako odraz sociokultúrnych procesov (v rusko-slovenskom porovnávaní). Dizertačná práca, Prešov, FF PU, 2011, s. 127.

SIPKO, J. V poiskach istinovo smysla – Hľadanie ozajstné zmyslu. Prešov, FF PU, 2008.

VPROBJOV, V.V. Lingvokulturologija. Teorija i metody. Moskva, 1997.

Абстракт

В настоящей статье анализируются афоризмы из словацкого журнала «Литературный еженедельник», отдельные номера которого были напечатаны в первой половине 2012 года. Поскольку это были на многие события очень насыщенные месяцы в общественно-политической жизни Словакии, то целый ряд авторов на них отреагировал в сокращенной форме. Афоризмы, таким образом, можно считать компрессированными текстами, создающими языковой архив своей эпохи. Поскольку в указанное время проходили в Словакии досрочные выборы, вызванные целым рядом скандалов в высших эшелонах власти, то данные афоризмы считаем ценным лингвокультурным фрагментом нашего времени.

„Tento článok bol vytvorený realizáciou projektu *Dovybavenie a rozšírenie lingvokulturologického a prekladateľsko-tlmočnického centra*, na základe podpory operačného programu Výskum a vývoj financovaného z Európskeho fondu regionálneho rozvoja.“